

bedoeling is in verband met het door G.C. Berkouwer gesignaleerde gevaar van kerkelijke bewustzijnsvervaging 'een venster te openen' op de historie. Het partijdige hoofdstuk over de D heeft niets nieuws te bieden. H. Algra gaf zijn boek als titel mee: *Het wonder van de 19^e eeuw. Van vrije kerken en kleine luyden*, Franeker 1966 (vierde druk 1976). Dit werk waarvan de titel boekdelen spreekt, is meer een historisch verhalenboek dan een geschiedkundig werk. Het hoofdstuk over de D bevat evenals de rest van het boek onjuistheden.

In het vanuit een geprononceerde theologisch-historische visie geschreven boek van A.M. Lindeboom, *Hervormd en Gereformeerd*, Aalten 1957, zijn ook de D en haar voorgeschiedenis behandeld. Het boek gaat uit van de stelling dat de organisatie van 1816 een onherstelbare ramp over de kerk heeft gebracht, en is een apologie van het beginsel der afscheiding (vgl. de bespreking door D. Nauta, 'Het beginsel van afscheiding', *Bezinning*, 15 (1960) 1-18 en de repliek van de auteur, 'Een gesprek over afscheiding', *Uitzicht*, 6 (1960) 68-89). De invoering van het Algemeen Reglement van 1816 ziet Lindeboom als een beproeving door God, te vergelijken met de beproeving in het paradijs, die ook door de duivel gehanteerd werd als een verzoeking tot het kwade. Door zich niet tegen die invoering te verzetten maar het Algemeen Reglement daadwerkelijk te aanvaarden hebben de kerken in ongehoorzaamheid en schuldige laksheid gehandeld. In 1816 verdween ten gevolge daarvan de gereformeerde kerk en werd een nieuw kerkgenootschap opgericht. Het denkbeeld van de D, wel breken met de organisatie maar niet met de kerk, berust op miskenning van wat er in 1816 is gebeurd. Men had zich gewoon moeten afscheiden - uiteindelijk is men daaraan ook niet ontkomen - en geen recht op kerkelijke goederen moeten doen gelden. Niettemin toont Lindeboom sympathie en waardering voor de D. Zijn *Om de grondslagen van het christendom. Overpeinzingen bij het honderdvijftigjarig jubileum van de Afscheiding*, Amsterdam 1984, waarvan een dertigtal bladzijden over de D gaat, is een beknopte herhaling van zijn vorige boek.

Over de D is weinig geschreven door auteurs buiten de NHK en GK. Van christelijk-gereformeerde zijde is de ziens- en werkwijze van de D krachtig bestreden, o.a. door J.J. van der Schuit, *Na vijf en twintig jaren. Beginseltrouw contra beginselvermaking*, Dordrecht 1919; *Afscheiding-Doleantie getoetst aan het handboek van het kerkrecht der Doleantie*, Apeldoorn z.j. Bij de vrijgemaakte gerefor-